



TERAPIA, WSPOMAGANIE, WSPARCIE

KOMUNIKACJA W LOGOPEDII

TRZY DROGI – JEDEN CEL

redakcja naukowa

Ditta Baczała i Jacek J. Bleszyński



Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Komunikacja w logopedii

Terapia, wspomaganie, wsparcie – trzy drogi, jeden cel

redakcja naukowa

Ditta Baczała i Jacek J. Błeszyński



WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

Toruń 2014

Recenzent

prof. dr hab. Roman Ossowski

Projekt okładki

Tomasz Jaroszewski

Opracowanie redakcyjne

Magdalena Prokopowicz

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2014

ISBN 978-83-231-3266-0

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

tel. 56 611 42 95, fax 56 611 47 05

e-mail: wydawnictwo@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń

tel./fax 56 611 42 38

e-mail: books@umk.pl

Druk: Wydawnictwo Naukowe UMK

Spis treści

Wprowadzenie	9
---------------------------	---

ROZDZIAŁ I

RENATA MARCINIAK-FIRADZA

Oddziaływanie subkodu pisanego na mówiony, czyli o tendencjach w komunikowaniu się współczesnych Polaków	13
Wprowadzenie	14
Wariantywność realizacyjna cechująca język mówiony	15
Podsumowanie	21

ROZDZIAŁ II

DITTA BACZAŁA

Umiejętności prospołeczne osób z niepełnosprawnością intelektualną	25
Istota niepełnosprawności intelektualnej	26
Umiejętności prospołeczne w życiu człowieka niepełnosprawnego intelektualnie	30
Podsumowanie	35

ROZDZIAŁ III

IWONA KLONOWSKA-SENDERSKA

Błędy i deficyty w komunikacji przyczynkiem stygmatyzacji i ostracyzmu społecznego nieletnich niedostosowanych społecznie	39
Modele i zasady komunikowania się	40

Złożoność procesu komunikowania się	41
Bariery komunikacyjne	41
Inteligencja a kompetencje komunikacyjne	42
Język fasadą budowania wizerunku	43
Rodzina i grupa rówieśnicza podstawą kształtowania kompetencji komunikacyjnych.	43
Trudności w odczytywaniu werbalizmów i niewerbalizmów	44
Osobowość nadawców i odbiorców komunikatu	46
Struktura obrazu siebie	47
Podsumowanie	48

ROZDZIAŁ IV

JACEK J. BŁESZYŃSKI

Kształtowanie kompetencji społecznych dziecka z niepełnosprawnością intelektualną	51
Kompetencje społeczne	52
Kompetencje komunikacyjne i językowe	54
Podsumowanie	60

ROZDZIAŁ V

MONIKA DĄBKOWSKA, MIROSLAW DĄBKOWSKI

Psychopatologiczne następstwa zaburzeń w porozumiewaniu się u dzieci: próba aplikacji koncepcji „wrażliwości na odrzucenie”	65
Wprowadzenie	66
Zaburzenia w porozumiewaniu się językowym	67
Wrażliwość na odrzucenie	68
Podsumowanie	76

ROZDZIAŁ VI

ALINA SZUKAŁA

Budowanie kompetencji morfologiczno-składniowej w zaburzeniach mowy u osób z niepełnosprawnością intelektualną	81
Zaburzenie mowy u osób z niepełnosprawnością intelektualną	82
Diagnoza zaburzeń mowy dziecka z niepełnosprawnością intelektualną	83
Komunikacja osób z niepełnosprawnością intelektualną	85

ROZDZIAŁ VII

MAŁGORZATA KOCHANIEWICZ-ANDRUCH

Ograniczenie sprawności mięśnia okrężnego warg u dzieci	105
Wargi i język	105
Rozwój mowy a okres płodowy i noworodkowy	107

ROZDZIAŁ VIII

MAŁGORZATA KOCHANIEWICZ-ANDRUCH

Masaż logopedyczny a umiejętność ssania, zucia, połykania	113
Budowa aparatu artykulacyjnego	113
Ssanie i połykanie	115
Nieprawidłowości w rozwoju i funkcjonowaniu aparatu artykulacyjnego	117
Masaż logopedyczny	118

ROZDZIAŁ IX

MARTA KOPAŃSKA

Komunikacja dziecka z autyzmem	123
Autyzm – wprowadzenie	124
Komunikacja – rozważania terminologiczne	130
Etapy rozwoju mowy dziecka – norma / autyzm	139
Kompetencje komunikacyjne dzieci z autyzmem	144
Wpływ zaburzenia na rozwój kompetencji komunikacyjnych	149
Echolalia a mowa echolaliczna	150
Nieprawidłowe użycie zaimków	154
Rozumienie mowy (deficyty poznawczo-komunikacyjne osób z autyzmem)	156
Koncentracja uwagi a przyswajanie mowy	158
Percepcja	159
Język metaforyczny, neologizmy i trudne pytania	159
Deficyty w społecznym dyskursie	161
Monologi i dialogi	162
Sprawność narządów artykulacyjnych	163
Zaburzenia suprasegmentalne	164
Podsumowanie	165

ROZDZIAŁ X

AGNIESZKA HAMERLIŃSKA-LATECKA

Trudności w komunikowaniu się osób ze zmianami nowotworowymi w obrębie twarzy	169
Wprowadzenie	170
Nowotwory w obrębie twarzy – epidemiologia, lokalizacja i etiologia. .	171
Konsekwencje zmian w aspekcie psychologicznym i logopedycznym. .	172
Podsumowanie	176

ROZDZIAŁ XI

NATALIA GUMIŃSKA

Komunikacja w funkcjonowaniu społecznym osób z autyzmem . . .	181
Komunikacja jako umiejętność społeczna	182
Autyzm	186
Istota funkcjonowania społecznego.	190
Podsumowanie	194
Informacje o autorach	197

Wprowadzenie

W dobie zalewu informacjami, kiedy jesteśmy nimi wręcz bombardowani, często nachalnie atakowani, zaczynamy się coraz częściej zastanawiać nad tym, czym jest w rzeczywistości komunikacja. Niewątpliwie stała się ona instrumentem ekonomicznym i politycznym, mającym za zadanie kształtować struktury społeczne. Komunikacja dysponuje aparatami przekazu, licznymi komunikatorami, z których można korzystać ponad ograniczeniami czasowymi i przestrzennymi (globalizacja systemu, kontakt z przestrzeniami, np. z kosmonautami).

Komunikacja jest dziedziną niezwykle szybko się rozwijająca, tak technicznie (np. środki przekazu), społecznie (dostępność oraz możliwość tworzenia i kształtowania komunikatorów, np. portali), jak i interakcyjnie (konieczność dostosowanie zmysłów i świadomości do liczby i jakości percypowanych bodźców). Jak zauważa Marek Konopczyński, „w procesie socjalizacji jedną z najistotniejszych ról, jako podstawową formułę komunikacji interpersonalnej i fundament tożsamości indywidualnej i społecznej, odgrywa język” (M. Konopczyński, 2013, s. 94). Autor wskazuje – zgodnie z podejściem Basila B. Bernsteina, że pomiędzy językiem a mową znajduje się struktura społeczna, która determinuje komunikację. B. Bernstein ukazał ewolucję definicji kodu – od określeń w kategoriach wskaźników językowych do określeń rozpatrujących kody według ich zawartości semantycznej. Mamy zatem **regulator określonych aktów użycia języka ze szczególnym podkreśleniem systemów semantycznych**. To właśnie B. Bernstein zdefiniował kod językowy jako zasadę regulatywną, którą przyswajamy w sposób ukryty,

pozwalającą na selekcjonowanie i integrowanie istoty znaczenia. Mamy formy realizacji komunikacji oraz dokonujemy tworzenia kontekstów. Konsekwencją jest to, że kod, w jakim tworzymy komunikat, wpływa na reguły rozpoznania i użycia. Ten skutek, w pewnym sensie, nawiązuje do teorii psycholingwistycznej Noama Chomskiego o kompetencjach komunikacyjnych, które mają charakter wrodzony, i ich stosowaniu ukształtowanym przez interakcje społeczne.

Poza możliwościami, środkami technicznymi, predyspozycjami indywidualnymi istnieje sfera społecznego determinantu wymiany informacji, jaką staje się komunikacja. To właśnie szybkość, jakość, możliwość dotarcia do jak największej liczby osób stają się często wyznacznikami naszej pozycji w społeczeństwie, naszego udziału w jego tworzeniu, bycia w nim, jak również kształtowania obrazu własnego i otaczającej nas rzeczywistości.

Komunikację możemy odbierać jako wielki dar, jak również wyzwanie powierzone całej ludzkości. Szczególnie, gdy dostęp do komunikatorów i przestrzeni, w jakiej się ona dokonuje, są elementami funkcjonowania społecznego. Bez komunikacji człowiek traci umocowanie w społeczeństwie, a wręcz staje/zostaje na jego obrzeżach.

Temu też chcielibyśmy poświęcić trzecią część naszego cyklu publikacji – książkę *Komunikacja w logopedii. Terapia, wspomaganie, wsparcie – trzy drogi, jeden cel*, gdzie komunikacja staje się naszą problematyką symetryczną, a jej kształtowanie, nabywanie i usprawnienie zagadnieniami szczegółowymi.

W opracowaniu znajduje się rozdział autorstwa Marty Kopańskiej, poruszającej problem komunikacji dziecka z autyzmem, oraz Iwony Klonowskiej-Senderskiej, przedstawiającej problematykę błędów i deficytów występujących w komunikacji, które stają się przyczynkiem do stygmatyzacji i ostracyzmu społecznego nieletnich niedostosowanych społecznie. Inną problematykę dotyczącą komunikacji podjęli Monika i Mirosław Dąbkowscy, ukazujący problem logopedii i niektórych aspektów zaburzeń komunikacji w psychologii i psychiatrii wieku rozwojowego. Powiązania przekazu komunikacyjnego z praktyką dokonała Małgorzata Kochaniewicz-Andruch, wskazując na mechanizmy tworzenia komunikatu werbalnego na podstawie analizy ograniczeń wynikających ze sprawności mięśnia okrężnego warg u dzieci, kładąc jed-

nocześnie nacisk na znaczenie masażu logopedycznego. Alina Szukała dokonała analizy budowania kompetencji morfologiczno-składniowej osób niepełnosprawnych intelektualnie. Renata Marciniak-Firadza postanowiła zapoznać Czytelników z tendencjami w komunikowaniu się współczesnych Polaków, a Ditta Baczała z rolą umiejętności prospołecznych w życiu osób z niepełnosprawnością intelektualną. O znaczeniu kompetencji społecznych, a szczególnie komunikacyjnych i językowych u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, przekonuje w swoim rozdziale Jacek J. Błeszyński. Agnieszka Hamerlińska-Latecka podjęła się opracowania trudnej problematyki dotyczącej komunikowania się osób ze zmianami nowotworowymi w obrębie twarzy. Całość kończy rozdział autorstwa Natalii Gumińskiej poświęcony roli komunikacji w funkcjonowaniu społecznym osób z autyzmem.

Wszystkie zamieszczone w pracy teksty są elementem prowadzonego dyskursu nad miejscem człowieka w komunikacji. Człowieka, który modeluje komunikację, staje się jej uczestnikiem, ale i często tylko *od-biorcą* przekazów. Na ile, i w jaki sposób kształtowanie kompetencji komunikacyjnych – baza mowy i języka – jest tylko wymogiem bycia w społeczeństwie, a na ile marginalizacji? Jak społeczeństwa głoszące idee inkluzji – co stało się wyzwaniem dla wyższego poziomu wdrażania idei społeczeństw otwartych – kształtują oddolne struktury, formy bycia „innym” dla tych, którzy nie nadążają bądź nie są w stanie zmierzyć się z wymaganiami otoczenia, są pozbawieni tej możliwości (choćby przez niepełnosprawność)? Czy my jako społeczeństwo zdajemy egzamin z otwartości na tę „inność”, czy stajemy się jedynie tolerującymi, akceptującymi, wyrozumiałymi? Te pytania przewijają się w kontekście przedstawionych prac. Co jeszcze możemy uczynić, aby komunikacja nie dzieliła, wyłączała, ale stała się powszechnym dobrem i szansą tworzenia społeczeństwa **rozumienia**?

W tym miejscu chcielibyśmy szczególnie podziękować wszystkim Autorom, którzy wyrazili chęć wzięcia udziału w przedsięwzięciu wydania książki, jak również recenzentowi, prof. dr. hab. Romanowi Ossowskiemu, którego uwagi zainspirowały zmiany w podejściu do problemów społecznego wymiaru komunikacji.

Książkę polecamy logopedom, pedagogom specjalnym, psychologom, nauczycielom przedszkoli i szkół podstawowych, którzy na co

dzień spotykają się z problematyką, której poświęciliśmy *Komunikację w logopedii*.

Ditta Baczała
Jacek J. Błeszyński

Bibliografia

- Bernstein B. B., (2003), *Class, Codes and Control: Theoretical Studies Towards a Sociology of Language*, Routledge and Kegan Paul, London.
- Konopczyński M., (2013), *Kryzys resocjalizacji, czy(li), sukces działań pozornych. Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej*, Pedagogium, Warszawa.